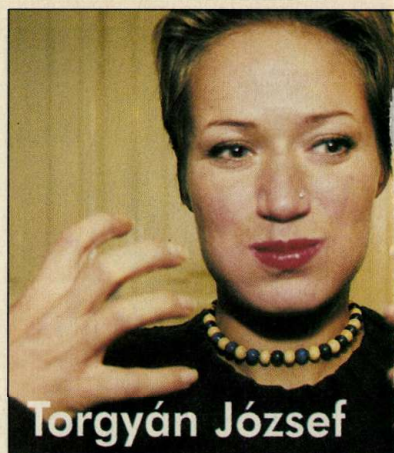

TOLMÁCS NÉLKÜL

Hallók, ITT VAGYUNK!

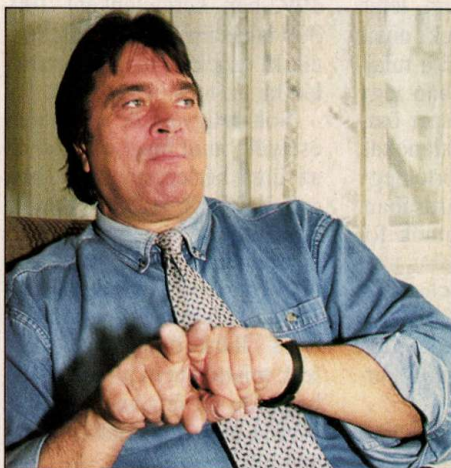
Torgyán József

Vannak virágzó és vannak virágnyelvek. A siketek jelnyelve ez utóbbi kategóriába tartozik. Magyarországon ugyanis hivatalosan nem létezik. A Rigó utcában füttyölnék rá: vizsgáztatnak latinból, eszperantóból, roma beásból, de jelnyelvből nem. Nyelvében él a nemzet – méltatlankodnak a siketek, akik talkshow-kban talán nem állnák meg a helyüket, saját kultúrájuk terén annál inkább jeleskednek. Sokuknak ez az anyanyelve. A hivatalosság számára viszont még mindig idegen. A siketek felháborodásának okait s visszhangját kutatta **TURÁK PÉTER.**

Foglalkozása: tolmács. Nyelvtudása nincs. Ez a paradoxon jó néhány jelnyelvi tolmácsra vonatkozhat, azzal a nem elhanyagolható kiegészítéssel, hogy nem szerepelnek a „szaknévsorban”, pontosabban az országos szakmai jegyzékben. Holott a tolmács munkája elengedhetetlen, ha – mondjuk – a rendőrség egy siketet akar kihallgatni, netán egy újságíró interjút szeretne készíteni vele. Ám ezek csak számunkra praktikus példák: az érintettek nap mint nap szorulnak segítségére.

Alapvető zavar, hogy még az is vitás: miként kommunikáljanak. Az úgynevezett épek által kitalált iskolai oktatás máig az írott és beszélt magyar sulykolja, mondván, ez a kulcsa a társadalmi szimbiózisnak. A szimpátiának biztosan nem: a „siketek magyar” recept fogadtatása felér a kígyónak lábsót, madárnak fogsort gyógymóddokéval.

Attól függően, hogy prelingvális vagy posztlingvális a fogyatékos (vagyis, hogy a magyar nyelv megtanulása előtt vagy utána következett-e a siketség), differenciáltak a képességek. A csend hangjával születettek életéből a tapasztalatok szerint tíz esztendő is elvesz a magyar elsajátítása, miközben a mindennapok dolgaiban lemaradnak. Ez a magyarázata, hogy olykor értelmi fogyatékosnak nézik őket. Ráadásul túlnyomó részük hangképzése (merthogy a

Vasák István:
Nincs felelőse a siketek problémájának

süketnémák nem némák: ezért is magyarosítottak siketere) soha nem lesz tökéletes. Ötven-hatvan százalékuk beszéde a felismerhető szintet sem éri el.

Az utóbbi becslés Mongyi Pétertől származik. A Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége (Sinosz) jelnyelvi bizottságának elnöke speciel meg tudja értetni magát. Az ember mindazonáltal szívesen veszi tolmács bevonását. Hasonló alternatíva nem áll rendelkezésükre a siketek iskoláiba járó gyermekeknek, akik jelnyelvet nem ismerő tanárok keze alatt cseperednek. A helyzet még így is istenes a néhány évtizeddel korábbihoz képest. Régen a tízperces szünetekben is tiltották a jelelést. (Mellesleg: maga a jelel ige sem lazítható fel egyetlen szótárban

Mongyi Péter:
A jelnyelv oktatása nélkülözhetetlen

sem.) Később szelődött a szigor, csak az órákon hátratett kezek konzerváltak. Mára a pedagógusok is beletörődtek az állandó „most mutasd meg”-ekbe. Ám korántsem bátorítják.

HA SÍPOL A BÍRÓ

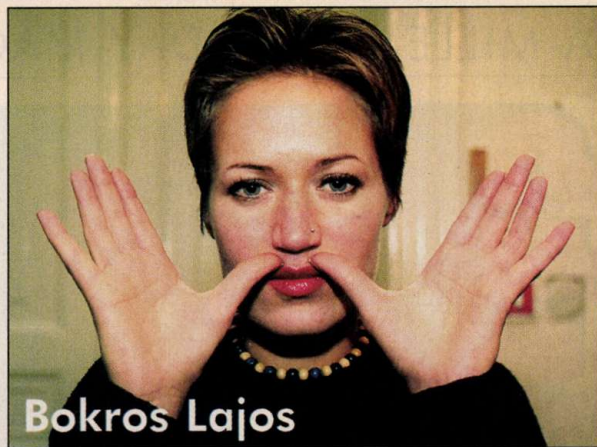
Az orvosok a hallókészüléket és egy igen drága műtétet, a cochleáris implantációt pártolják. Egyesek szerint nem pártatlanul. A hiányos tájékoztatás okozott gondot egy fiatal, tehetséges fuballistalánynál. Ő azért egyezett bele a beépítés műtétbe, mert zavarta, hogy nem hallja a bíró sípszavát. Utólag derült ki, hogy a koponyába ültetett szerkezettel nem focihat... Más esetek más meglepetésekkel jártak. A rehabilitáció évekig tarthat, vagy

egyszerűen elborzasztja viselőjét a készülék, melynek külső részét a fejre kell csatolni. A páciensek közül sokan eldobják a CI-t.

A szakma két fő ellenérve a jelnyelvvvel kapcsolatban az, hogy sem szótára, sem nyelvtana. Lancz Edina hazánk halló jelnyelvkutatóinak épp a fellet képezi azóta, hogy a Sinosz elcsábította csendestársnak az ELTE-s lányt. Jóvoltából másfél év máris megdőlt: a nyáron napvilágot látott az első szótár, és a kutató most buzgólkodik a jelnyelvtan rögzítésén. Igyekezzete annál hasznosabb, mert a jelbeszéd nem-hogy nem internacionális – ahogy a közhiedelem véli –, de még itthon is hét nyelvjárása ismert, tudniillik hét siketek iskolája található az országban. Így fordulhat elő, hogy ugyan-

Horn Gyula

Bokros Lajos

az a jel Budapesten pénteket, Vácott kenyeret jelent.

– A jelnyelv elfogadtatása és egységes oktatása nélkülözhetetlen – szuggerálja Mongyi Péter, és nyomatéku újabb adatokat sorol az érintettek népes táboráról. Ezek szerint a halláskárosodás népbetegség a Kárpát-medencében. A siketek aránya mintegy tizenöt-húsz százalék.

BEZZEG KÜLFÖLDÖN

Akárcsak az élőbeszédben, itt is tetten érhetők káromkodások, úgyszintén nyelv-, pardon: kézbotlások is. A gyakori közszereplők pedig külön jelet érdemelnek ki a siketektől. Egy heves asztalra csapás például Torgyán József azonosítója, Kuncze Gábort a bajuszpödörös szimbolizálja, míg Horn Gyula esetében az alacsony természetére utaló kézmozdulatok tesznek.

A fejlett vizualitás a legmagasabb színvonalon a siketkultúrában jelentkezik. Az Egyesült Államokban az egyik leghíresebb színtársulat a siketeké. Oscar-díjas színésznő is került már ki soraikból. Marlee Matlin 1986-ban Jane Fonda, Sissy Spacek, Kathleen Turner és Sigourney Weaver ellenében nyerte el a legjobb női főszereplő díját az Egy kisebb Isten gyermekei című filmben nyújtott alakításáért. Költészetüket verseskönyv helyett videoszalag rögzíti, de a lényeg ugyanaz. Sőt még a költői eszközök tára is. Az alliterációt például egyazon kéztartással mutatott jelek sorozatával mutatják.

A „bezzeg külföldön” mondatkezdetek a jelnyelvben is gyakoriak. Nem véletlenül. Nálunk tíz siket fiatal jár felsőoktatási intézménybe, Angliában viszont több száz. Érthető,

hiszen a szigetországban minden siket egyetemistának jel-tolmács dukál, és az előadásokat lefilmezik, legépelik számukra. A kiszolgálásra szakosodott személyzet abból a kétmillió (!) polgárból kerül ki, aki végzett jelnyelvtanfolyamot. Pedig a jelnyelv Angliában sem elfogadott. Hiába lobbizik elkeseredetten a hallását elvesztő Lord Ashley a Lordok Házában. De még Uganda is előttünk jár, ahol az alkotmány tartalmazza a siketeknek a jelnyelvhez való jogát. Igaz, a finanszírozást itt is a dánok vállalták.

Vasák Iván, a Sinosz főtitkára szerint Magyarországon nem terhelne meg a költségvetést a siketek problémájának orvoslása.

– Csupán a kommunikációt – tolmácsok, oktatás, televíziós feliratozás – kellene megoldani, míg például a mozgássérültek esetében a járdák lekerekítése, liftek építése jóval komolyabb beruházás. Csak hogy nincs felelőse a siketek problémájának.

Orvosi szempontból az számít siketnek, aki a 80 decibel alatti hangokat nem észleli; a nagyothallók esetében ugyanez 40 decibel.

A fogyatékoság húsz százalékban öröklött, a maradék nyolcvan százalék szerzett. Az ok sokszor születési rendellenesség, de kiválthatja az inkubátor is, a mai középkorúak pedig a Streptomycin nevű szert átkozzák, amelyet az orvosok a hatvanas években előszeretettel alkalmaztak csecsemőkön.

Az iskolából kikerülve a férfiak öt-hat szakma közül választhatnak, a nők szinte kivétel nélkül varrónők. Ezt a pályaválasztási útszűkületet hazudtolja meg, hogy ugyanúgy akadnak köztük ügyeskedők, gyanús üzelmekből meggazdagodók, mint értelmiségiek. A hazai siketek büszkesége az a most végzett ügyvéd, aki az Ifjúsági és Sportminisztériumban kapott állást.

Tévé és mozi híján a siketek lelkes sportrajongók. A pályán az anyaegyesület Siketek SC nyújt otthont, a pályán kívül többen tagjai a Fradi és az MTK kemény magjának.

Meglepő a siketek zene- és táncimádata. A zene dübörgését a talpukban érzékelik, ehhez igazítják a lépéseket. A diszkók és egyéb táncos szórakozóhelyek szintúgy törzshelyei siket fiataloknak. Az egészségesekek számára viszont a siketek bulija maradandó élmény. Több száz ember sűrű-forog, „beszélget” – miközben néma csend honol.

Rádásul minden kormányváltáskor újra az alapoktól kell kezdeni. A főtítkár több fronton indított már támadást, ám mindenütt hátrító és áthárító mechanizmusokkal találkozott. A végállomás többnyire a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskola, amellyel évek óta hasztalan vitáznak a siketek. A csapda abban rejlik, hogy a jelnyelv létjogosultságának kérdésében a Sinosz kompetens, ám nem lehet egyszerre kérelmező és elbíráló.

Ugyancsak tisztázatlan az elfogadtatás módja. A szlovák példa látszik követendőnek. Északi szomszédainknál 1995-ben törvény született a siketek jelnyelvével. Azóta a szlovák sorstársak igényelhetnek ingyenes tolmácsot, feliratozott filmeket sugároz a televízió, és ötvenszázalékos támogatás jár a faxkészülékek vásárlásához.

OLCSÓ JELNYELV

Finnországban – a svédhez, norvéghoz hasonlóan – kisebbségi nyelvként legitimál-

ták a jelnyelvet. Itthon ez sok gondot okozna. Kérdés: mi történne a siketekkel, akiket csökkent hallóként százalékkoltak le. Rokkantnyugdíjasból kisebbséggé válnának?

Azért mégis megmozdult valami. A Siketek Nemzetközi Hete alkalmából konferenciát tartottak, s ezen a gyógypedagógiai főiskola egyik tanára belátónak bizonyult, támogatását ígérve. A Szociális és Családügyi Minisztérium az ügyfélszolgálati munkatársak számára alapfokú kommunikációs jeltanfolyamot indított. A szervező Forgó Györgyné elmondta, hogy az esélyegyenlőségről szóló törvény alapján (amely a siketek szerint túl általános) a fogyatékosoknak biztosítani kell a jogot, hogy hozzájuthassanak a közérdekű információkhoz. (Ehhez képest, panaszkodik a főtítkár, tavaly novemberben megszűnt az MTV teletextes feliratozása, amelylyel a Híradót, hetente néhány játékfilmet és egyéb állandó műsorokat követhettek figyelemmel a siketek. A közösség egyetlen televíziós kapaszkodója, úgy tudni, évi hatmillió forintba kerülne...) A törvényben előírt 2003-as határidő indokolja a képzést, amelyen a Miniszterelnöki Hivatal, több minisztérium, a nyugdíj- és egészségbiztosítási pénztár, valamint a Fővárosi és Pest Megyei Munkaügyi Központ dolgozói vesznek részt.

A jelnyelv amúgy a legolcsóbb (5000 forint) és a leggyorsabb (két félév) szemináriumokat nyújtja. Mégis kevesen élnek vele. Zömmel olyanok, akiknek családja siket taggal bővül. Sokat lendítene mindannyiuk sorsán, ha egy olyan televíziós sikersorozatban, mint a Vészhelyzet, Benton doki siket kisgyermekéről is kiderülne: javára válik a jelelés. ■